

TÜRKİYE VE TRACECA PROGRAMINA ÜYE ÜLKELERİN DIŞ TİCARETİNİN İSTİHDAM AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Araş. Gör. Derya GÜL ÖZTÜRK

Adnan Menderes Üniversitesi Söke İşletme Fakültesi,

derya.gul@adu.edu.tr

Araş. Gör. Metin KORKMAZ

Ondokuz Mayıs Üniversitesi İİBF Uluslararası Ticaret ve Lojistik,

metin.korkmaz@omu.edu.tr

Özet

Küreselleşmenin getirdiği rekabet olgusu, iletişim, ulaşım ve teknoloji alanında ki gelişmeler sonucu taleplerde oluşan farklılaşmalar, üretim yöntemleri ve pazarlama kanallarında ki değişimler ve bunlar ile birlikte tüm dünyada ülkeler arasında dış ticaret hacminin hızla yükselmesi lojistik sektöründe önemli değişimlere neden olmuştur. Bu durum lojistik sektörünün, dış ticarete yaratacağı rekabet gücü ile sürdürülebilir kalkınma açısından önemini artırmaktadır. Türkiye'nin en büyük sektörlerinden olan lojistik, diğer tüm sektörlerle doğrudan veya dolaylı olarak etki etmektedir. Geçmiş yıllarda lojistik kavramı, birçok kişi tarafından sadece taşımacılık fonksiyonunun icra edildiği bir sektör olarak görülmüştür. Geleneksel taşımacılık anlayışı yalnızca "eşya ve belgelerin hareketi" ile sınırlı olmakla birlikte günümüzde lojistik dış ticaretin en önemli fonksiyonlarından biri olarak ülkelere ekonomik, sosyal, politik, stratejik ve askeri vb. alanlarda katkı sağlayan bir sektör haline gelmiştir. Günümüz dünyasında ülkeler, dış ticaret hacimlerini artırmak ve pazar paylarını genişletebilmek adına yeni ulaşım koridorları oluşturmaya çalışmaktadır. Lojistik sektörü açısından, geliştirilen bu ulaşım koridorları bölgesel kalkınmanın sağlanmasında önemli faktörler arasında görülmektedir. Türkiye'nin taraf olduğu ulaşım koridorlarının en kapsamlı olanlarından birisi de Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaşım Koridorudur (TRACECA). Uluslararası pazarlara erişimi kolaylaştıran ve koridor boyunca ekonomik ilişkileri, ticareti ve ulaşım bağlantılarını geliştirmeyi amaçlayan bu proje "Yeni İpek Yolu" olarak da ifade edilmektedir. Bu çalışmada, Avrupa Birliği tarafından desteklenen TRACECA ulaşım koridoru projesi açıklanmış, amaçları irdelenmiş ve Türkiye'nin üye ülkeler ile dış ticareti istihdam açısından değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: TRACECA, Ulaşım Koridoru, Lojistik, İstihdam, Dış Ticaret, Avrupa Birliği

THE EVALUATION OF EMPLOYMENT IN TERMS OF FOREIGN TRADE IN TURKEY AND TRACECA PROGRAM MEMBER COUNTRIES

Abstract

The competition phenomenon that brought by globalization, the differences in the developmental demands of communication, transportation and technology area and changes in production methods and marketing channels and the rapid increase in foreign trade volume between countries all over the world have led to significant changes in the logistics sector. This situation increases interaction with the foreign trade sector and importance of logistics sector in terms of sustainable development creating by its competitiveness. One of Turkey's largest sector of the logistics industry there are direct and indirect relationships with all other sectors. In the past years, the concept of logistics has been seen by many as an industry in which only the transport function is carried out. Traditional transport concept is limited only to "movement of goods and documents" as one of the most important functions of logistics foreign trade today, economic, social, political, strategic and military etc. has become a sector contributing to the fields. In today's world, countries are trying to create new transportation corridors in order to increase their foreign trade volume and expand their market share. In terms of the logistics sector, these transport corridors are seen as important factors in achieving regional development. One of the most comprehensive transportation corridor is Europe-Caucasus-Asia Transport Corridor which Turkey is a part to the transport corridor. This Project, which facilitates access to international markets and aims to improve economic relations, trade and transport links along the corridor is also referred to as the "New Silk Road". In this study, TRACECA transport corridor Project which is supported by the European Union, is explained, its objectives are discussed and Turkey's foreign trade with member countries is evaluated in terms of employment.

Key Words: TRACECA, Transportation Corridor, Logistics, Employment, Foreign Trade, European Union.

1. GİRİŞ

Günümüzde üretilen malın kalitesi ve fiyatının yanı sıra kısa sürede, hasarsız ve düşük maliyetli bir şekilde üretim noktasından pazarlara taşınabilmesi, ülkelerin rekabet gücü elde etmesinde önemli bir unsur olmuştur. Ulaşım konusu, taşıma mesafesinin arttığı ve çeşitli taşıma şekillerinin yer aldığı dış ticarete daha önemli bir boyut kazanmaktadır. Bu bağlamda ülkelerin ihtiyaç duydukları hammadde veya ürettikleri mal ve hizmetleri diğer pazarlardan elde edebilmesi ve iç ve dış pazara sunabilmesi için ulaşım koridorlarına ve dağıtım noktalarına ihtiyacı vardır. Dünyada gelişen ekonomik hareketler ve dış ticarete rekabet gücü açısından lojistik kabiliyetlerin belirleyici hale gelmesi ülkeler arasında yeni ulaşım koridorlarının oluşturulmasını gerekli kılmaktadır. Ülkeler arasındaki ekonomik gelişmenin artırılması ve çeşitli politikalar ile bütünleşme sağlama amacı, ulaştırma konusunun önemini gündeme getirmiştir. Türkiye, kıtalar ve bölgeler arası sahip olduğu konumu çerçevesinde bölgesel ulaştırma koridorlarının geliştirilmesine ve bölgeler arasında ve ötesinde, ekonomik, siyasi, kültürel ve yatırım ilişkilerine yönelik birçok girişime destek vermektedir. Bu ulaştırma koridorları bölgesel kalkınmanın sağlanmasında önemli faktörler arasında görülmektedir. Türkiye'nin taraf olduğu ulaştırma koridorlarının en kapsamlı olanlarından birisi de (TRACECA) Avrupa-Kafkasya-Asya ulaştırma koridorudur. TRACECA projesi '21. Yüzyılın İpek Yolu Projesi' olarak adlandırılan, tarihi Büyük İpek Yolu'nun Güney Kafkasya ülkelerinden geçerek Avrupa'yı Asya'ya bağlayan en kısa yolu sağlayan bir ulaşım ağına sahiptir.

Bu çalışmanın amacı Avrupa Birliği tarafından desteklenen TRACECA ulaştırma koridoru projesi hakkında bilgi vermek, Türkiye ve üye ülkelerin dış ticaret hacmi ile sektörlerle göre istihdam verilerini değerlendirmektir. Çalışmanın birinci bölümünde TRACECA ulaştırma koridoru projesi hakkında bilgi verilmiş, ikinci bölümde TÜİK ve dünya bankasından elde edilen istatistiksel veriler ile TRACECA üye ülkelerin sektörlerle göre ithalat ve ihracat oranları, sosyoekonomik göstergeler ve üye ülkelere ait istihdam verileri değerlendirilmiştir.

1.1. TRACECA Projesi

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bağımsızlıklarını elde eden Türk Cumhuriyetleri küreselleşmenin de etkisiyle diğer ülkelerle sosyal ve kültürel işbirliği ve ekonomik ilişkiler geliştirmişlerdir. Jeopolitik bir öneme sahip olan Kafkasya ve Orta Asya, Avrupa ve Asya'nın kesiştiği bölgede enerji kaynakları bakımından da zengin bir bölgedir. Enerji ihtiyacının her geçen gün arttığı günümüzde, dünya petrol rezervlerinin %16'sına sahip bu bölgede enerji kaynakları ve bu kaynaklara ulaşım yollarının kontrolü daha da önemli hale gelmiştir. TRACECA ulaşım koridoru projesi ile Avrupa Birliği; gelişmekte olan ülkeler ile ticari ilişkileri geliştirmek, doğu batı arasındaki eski ticaret yollarını yeniden canlandırmak ve ekonomik gelişime katkı sağlamayı amaçlamaktadır (Üzümcü ve Akdeniz, 2014). Proje kapsamında demiryolu ulaşımına ağırlık verilmeyle birlikte tüm ulaşım sistemlerini kapsayan Asya-Kafkasya-Avrupa ulaşım koridoru oluşturulmaktadır (Tutar vd., 2009: 2). Başlangıçta 3 Kafkasya (Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan) ve 5 Orta Asya (Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Tacikistan ve Özbekistan) ülkesini kapsayan projeye sonraki yıllarda Türkiye, İran, Romanya, Moldova, Ukrayna ve Bulgaristan dahil edilmiştir. Avrupa birliğinin finanse ettiği TRACECA Projesi, yeni ulaşım ağlarının kurulması kapsamında yeni yolların yapılması ve mevcut karayolları, demiryolları ve limanların iyileştirilmesi, köprülerin yapılması, alanda çalışacak işgörenlerin eğitimi, ülkeler arasında transit geçişler ve sınır geçişlerinde uygulama kolaylığı sağlanması gibi birtakım yatırım projesi ve teknik destek programlarından oluşmaktadır (Ovalı, 2008). İlk kez 1993 tarihinde Brüksel konferansında gündeme gelen TRACECA ulaşım koridoru projesi 1998 tarihinde 12 ülke tarafından imzalanan 'Çok Taraflı Temel Uluslararası Ulaştırma Anlaşması' (MLA) ile hayata geçirilmiştir. Anlaşma, taraf olan ülkeler arasındaki taşımacılık politikalarının ve taşımacılık alanındaki yasal çerçeve ve işlemlerin uyumlu hale

getirilmesi, ülkeler arasındaki ekonomik ilişkiler, ticaret ve iletişimi geliştirerek uluslararası taşımacılığı kolaylaştırmayı hedeflemektedir (UTİKAD, 2018).

Şekil 1: TRACECA Ulaşım Ağı

(Kaynak: www.traceca.org)

AB, Şekil 1’de yer alan ulaşım güzergahı üzerinden TRACECA projesi ile Orta Asya ve Kafkasya Cumhuriyetlerinin alternatif ulaşım ağları ile Avrupa ve dünya pazarlarına erişimi kolaylaştırarak üye ülkeler arasında bölgesel işbirlikleri ve ilişkilerin iyileştirilmesini hedeflemektedir.

TRACECA (Avrupa Kafkasya Asya Ulaştırma Koridoru) projesi, Orta Asya Cumhuriyetlerinin en önemli ticaret ortaklarından biri olan Avrupa Birliğinin Karadeniz politikalarını şekillendiren önemli projelerden biridir. TRACECA üye ülkeler arasındaki ticaret için ulaşım yolunu epeyce kısaltan Karadeniz ve Hazar Denizi odaklı bir Avrasya Bağlantı projesidir. Bu çerçevede “ulaştırma, kalkınma ve bütünleşme aracı” olarak görülen proje sayesinde katılımcı ülkelerin ticaret hacimlerinin artırılması, taşımacılığın hızlı ve ucuz bir biçimde gerçekleştirilmesi ve söz konusu ülkelerin Avrupa pazarına daha kolay erişim sağlamaları neticesinde küresel ticaretle bütünleşmeleri öngörülmektedir (Tutar vd., 2009: 12). TRACECA Programının amaçları şu şekildedir:

- Bölgede gerçekleşen ticaretin her açıdan gelişimini ve kalkınmasını sağlamak amacıyla üye ülkeler arasındaki işbirliğini teşvik etmek;
- Uluslararası ulaşım koridoru olan TRACECA’nın Trans-Avrupa Şebekelerine dönüştürülmesi için en uygun bütünleşmeyi sağlamak;
- Ulaşım ve bölgesel ticaret sistemlerinde görülen problemleri ve hataları belirlemek;
- TRACECA projelerini, yatırımcılar için cazip imkanlar sağlayacak şekilde teşvik etmek;

- Teknik yardım programını, içerik ve zamanlama olarak Avrupa Birliği tarafından finanse edilecek şekilde tanımlamak (traceca.org, 2018).

Çok taraflı bir ulaşım koridoru olan TRACECA projesi üye ülkeler arasında dış pazarlara açılma ve küresel ticaret ile bütünleşebilme açısından da stratejik bir önem taşımaktadır. Birçok TRACECA ülkesi, sahip oldukları coğrafi konum nedeniyle giremedikleri dünya pazarına ulaşım koridoru projeleri ve işbirliği anlaşmaları sayesinde girebilmektedirler (ubak.gov, 2018).

Yapılan literatür çalışmalarının bir kısmı aşağıda gösterilmiştir. Bu çalışmalarda Türkiye ile Traceca programına üye ülkeler arasındaki ekonomik gelişmeler ve ticari ilişkiler incelenmiştir.

Ersungur vd. (2007), Türkiye ile Türk Cumhuriyetleri (Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan) arasındaki ekonomik ilişkileri analiz ettikleri çalışmalarında bu ülkeler arasındaki bütün ekonomik ilişkilerin mevcut durumu ortaya koymuş, durum değerlendirmesi yaparak, problemlerin tespiti ve ekonomik ilişkiler açısından geleceğe yönelik politikaları tartışmışlardır. Yapılan çalışma ile, Türkiye ile diğer Türk Cumhuriyetleri arasındaki ekonomik ilişkiler beklenen düzeyde gerçekleşmese de Türkiye'nin ekonomik alanların neredeyse tümünde Türk Cumhuriyetleri ile ilişkisinin olduğu ve ortak kurumsallaşma çalışmalarının yapıldığı ifade edilmiştir.

Ovalı, (2008), TRACECA projesinin Türkiye açısından önemini vurgulamış ve projenin analizini yapmıştır. Çalışmada ayrıca, TRACECA Projesi kapsamında gerçekleştirilen yatırımlar, gelişim süreci ve ulaşım koridorunun Türkiye'ye etkisi ortaya konmuştur.

Bal vd., (2009), yaptıkları çalışmada, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan'ın bağımsızlıktan sonraki dönüşüm sürecinde (1994–2008) Türkiye ile dış ticaretlerini değerlendirmişlerdir. Çalışmada, bu ülkelerin Türkiye ile ticari ilişkilerinin gelişimi, sektörlere göre ithalat ve ihracata ilişkin zaman serileri analiz edilmiş, gelecekteki ticari ilişkilerin sorunsuz bir şekilde gelişmesi için öngörülerde bulunulmuştur.

Üzümcü ve Akdeniz (2014), Bakü-Tiflis-Kars demiryolu projesi ile TRACECA ulaşım koridoru projesinin uluslararası ekonomik ilişkiler açısından önemi üzerinde durmaktadırlar.

Göktolga vd., (2015), çalışmaları ile Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin dünya ekonomisi ile entegrasyonunu ve ekonomik gelişim seviyelerini temel ekonomik göstergelerden faydalanarak ortaya koymayı amaçlamışlardır. Çalışmada, çok kriterli karar verme yöntemi ile Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin ekonomik performansları; Büyüme hızı, kişi başına gayri safi yurtiçi hasılatları, işsizlik oranları, ihracat, ithalat ve enflasyon oranı gibi seçilen kriterler doğrultusunda ölçülerek sıralamalarını yapmışlardır. (Göktolga vd., 2015).

1.2. TRACECA Projesine Üye Ülkeler ve Dış Ticaret

Ülke ekonomisi için kalkınma ve büyümenin tamamlayıcı unsurlarından biri olan dış ticaret, sanayileşme ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlamada yabancı piyasalara girmek açısından oldukça önemlidir. Küreselleşme ve hızla gelişen teknolojinin etkisiyle birlikte bir yandan dünya ticaret hacmi ile üretim hacmi arasındaki farkın artması diğer taraftan ülkelerde gerçekleşen ticari gelişmelere rağmen işsizliğin büyük boyutlara ulaşması dış ticaret ve istihdamı etkilemektedir. Dış ticaret ve istihdam ilişkisi klasik iktisatçılar tarafından geliştirilmiş ve dış ticaretin büyümenin motoru olduğu fikri ön plana çıkmıştır (Kamacı ve Gül, 2012). Makroekonomik göstergelerden biri olan istihdam kavramı, geniş anlamda bütün üretim faktörlerinin mal ve hizmet üretmek amacıyla üretim sürecinde kullanılmasını kapsarken, dar anlamda istihdam kavramı ise sadece emek faktörünün mal ve hizmet üretmek amacıyla üretim sürecinde kullanılmasını kapsamaktadır. Emek faktörünün eksik istihdamı ile işsizlik ortaya çıkmaktadır (Uysal, 2007: 55). Bu göstergeye diğer tarafından bakılırsa işsizlik oranları ülke ekonomisinin durumunu ortaya

koyan bir göstergedir (Akmeşe ve Çetin, 2009). Tablo 1’de yer alan işsizlik göstergelerine göre 18, 2’lik işsizlik oranı ile Ermenistan ilk sırada yer almakta, ardından 13, 1 ile İran gelmektedir. Türkiye’de yüksek GSYH ve kişi başı gelirine rağmen 11, 3’lük işsizlik oranı ile üst sıralarda yer almaktadır. 15 yaş üzeri işgücüne katılım oranlarına bakıldığında Kazakistan, Gürcistan ve Azerbaycan ilk üç sırada yer alırken Türkiye %52 ile diğer üye ülkelerin gerisinde kalmıştır.

2. Araştırmanın Amacı ve Bulgular

Bu araştırmanın amacı, Avrupa Birliği tarafından desteklenen Avrupa Kafkasya Asya ulaştırma koridoru projesi hakkında bilgi vermek, Türkiye ve üye ülkelerin dış ticaret hacmi ile sektörlerle göre istihdam verilerini değerlendirmektir. Bu çalışmada, TÜİK, Eurostat ve Dünya Bankası veri tabanlarından elde edilen veriler betimsel analiz ile; sosyo ekonomik göstergeler, ithalat ve ihracat oranları ve istihdam verileri açısından özetlenip yorumlanmıştır.

Analize konu olan veriler; ithalat ve ihracat için 2014-2017 yılları arasını, sosyoekonomik göstergeler 2017 yılını, istihdam verileri ise, 1996 ve 2016 yıllarına ait erişilebilir durumda olan verilerden oluşmaktadır. Çalışmaya ilişkin verilen sosyoekonomik göstergeler ve ithalat ihracat oranları ile ilgili veriler için TÜİK’ten, istihdam verileri için ise Dünya bankası veri tabanlarından yararlanılmıştır. Çalışmanın amacı doğrultusunda elde edilen bulgular tablolar halinde sunulmuştur.

Tablo 1: Traceca Üyesi Ülkelere ait Sosyo-ekonomik göstergeler

		GSYH	Kişi Başı Gelir	Nüfus	Büyüme	İşsizlik	İşgücüne Katılım Oranı
		2017 (milyon \$)	2017 (\$)	2017 (Bin)	2017 (%)	2017 (%)	2017 (15 yaş üzeri %)
1	Türkiye	851,102.41	10.930	80,745.02	7,4	11,3	52
2	Azerbaycan	40,747.79	4.080	9,862.43	0,1	5,0	66
3	Bulgaristan	56,831.52	7.760	7,075.99	3,6	6,3	53
4	Ermenistan	11,536.59	4.000	2,930.45	7,5	18,2	60
5	Gürcistan	15,159.28	3.790	3,717.10	5,0	11,5	68
6	İran	439,513.51	5.400	81,162.79	4,3	13,1	44
7	Kazakistan	159,406.93	7.890	18,037.65	4,0	4,9	71
8	Kırgızistan	7,564.74	1.130	6,201.50	4,6	7,3	62
9	Moldova	8,128.49	2.180	3,549.75	4,5	4,5	42
10	Romanya	211,803.28	9.970	19,586.54	6,9	5,2	53
11	Tacikistan	7,145.70	990	8,921.34	7,1	10,3	59
12	Türkmenistan	42,355.43	6.650	5,758.07	6,5	3,4	65
13	Özbekistan	48,717.69	1.980	32,387.20	5,3	7,2	66
14	Ukrayna	112,154.19	2.388	44,831.16	2,5	9,5	54

Kaynak: TÜİK

Tablo 1’e göre ekonomik büyüklükler açısından Türkiye’nin sahip olduğu veriler genel olarak Türk Cumhuriyetleri’nin toplam verilerinden daha büyük değerlere sahip olduğu görülmektedir. 2017 yılı itibarıyla, Türkiye’nin GSMH’sı Traceca programına üye ülkeler arasında 851 milyon dolar ile, kişi başı geliri ise 10.930 \$ ile ilk sırada yer almaktadır. Nüfus oranı ile de ilk sıralarda yer alan Türkiye %7, 4 ‘lük büyüme oranı ile 2017 yılında üye ülkeler arasında en yüksek büyüme oranına sahip Ermenistan’dan sonra 2. sırada yer almaktadır. İşgücüne katılım oranı ve işsizlik oranları istenildiği gibi olmasa da karşılıklı anlaşmalar ve ticari ilişkiler ile ilgili çalışmalar devam etmektedir.

Tablo 2: Traceca Üye Ülkeler ve Türkiye arasındaki Tarım ve Ormancılık alanında Dış Ticaret oranları
(Kaynak: TUİK)

		Tarım ve Ormancılık (\$)							
		2014		2015		2016		2017	
		İHRACAT	İTHALAT	İHRACAT	İTHALAT	İHRACAT	İTHALAT	İHRACAT	İTHALAT
1	Azerbaycan	54.970.494	555.212	36.923.185	4.437.296	38.677.652	4.724.123	47.034.208	34.584.146
2	Bulgaristan	117.226.770	152.615.185	54.246.069	120.299.632	56.900.968	75.970.088	58.947.391	74.582.650
3	Ermenistan	0	0	0	0	0	0	0	0
4	Gürcistan	40.266.572	3.283.572	34.104.152	6.328.698	76.353.630	3.841.289	52.685.036	3.818.134
5	İran	40.199.158	20.300.928	50.272.824	36.411.889	32.904.830	34.322.328	40.985.929	59.362.465
6	Kazakistan	11.085.203	91.483.906	7.622.346	14.378.298	26.676.194	31.852.021	11.199.742	80.793.082
7	Kırgızistan	1.558.872	35.629.953	1.599.975	25.675.356	1.567.671	20.488.699	1.798.108	28.030.936
8	Moldova	28.032.986	187.628.521	20.973.166	189.357.587	13.723.239	120.777.783	16.373.807	136.869.638
9	Romanya	103.331.844	269.063.632	102.432.538	194.852.656	138.688.430	134.125.014	158.702.726	167.940.391
10	Tacikistan	724.815	18.775.863	861.717	33.742.407	389.116	24.145.399	437.729	43.808.177
11	Türkmenistan	22.544.321	288.081.732	24.958.185	217.547.848	19.425.291	171.188.230	20.639.527	129.876.007
12	Özbekistan	9.803.755	19.154.719	4.790.232	35.282.472	9.649.120	56.277.704	15.656.915	54.486.031
13	Ukrayna	205.256.282	414.000.201	124.508.534	522.192.123	176.288.078	341.100.831	151.252.237	499.308.372

Tablo 2’de görüldüğü gibi 2014 yılında tarım ve ormancılık alanında en çok ihracat yapılan ülke 205 milyon dolar ile Ukrayna iken, 2017 yılında ihracatta ilk sırayı 158 milyon dolar ile Romanya almış, Ukrayna 151 milyon dolar ile ikinci sırada yer almıştır. 2017 yılında Romanya’nın tarım ve ormancılık dışında en fazla ihracat yaptığı ürün grupları ürünler makine ve ulaşım ekipmanları, diğer imalat ürünleri ve gıda, içecek ve tütün ürünleri olarak belirtilirken, en fazla ithalat yaptığı ürün grupları ise makine ve ulaşım ekipmanları, diğer imalat ürünleri ve kimyasal ürünler olarak sıralanmıştır. 2014 yılında tarım ve ormancılık alanında en çok ithalat yaptığımız ülke 414 milyon dolar ile Ukrayna olmuş, sonraki yıllarda da Ukrayna bu alanda en çok ithalat yaptığımız ülkelerde ilk sırada yer almıştır. Ukrayna’nın Türkiye’ye ihraç ettiği mallar içerisinde; çelik, kömür, suni gübre ve diğer kimya endüstrisi ürünleri ilk sırada gelirken, Ukrayna’nın Türkiye’den ithal ettiği ürünlerin ise başında, tekstil, makine sanayii ürünleri, temizlik ürünleri ve tarım ürünleri yer almaktadır. Tarım ve ormancılık alanında en çok ithalat yaptığımız ülkelere Ukrayna’yı Romanya, Moldova ve Türkmenistan takip etmiştir. Tablo 2 ve diğer tablolardan görüleceği gibi 2014 sonrasında Türkiye’nin Traceca üyesi ülkelere yaptığı ithalat ihracatın üzerine çıkmıştır. Türkiye ihracatındaki bu gerileme yaşanan siyasi ilişkilerin ve bazı ticari ve işbirliği anlaşmalarının etkileri olarak açıklanabilirse de Türkiye’nin bu ülkelere ihracat teşviki ile ilgili çalışmalar yapılmalı buna göre gereken önlemler alınmalıdır.

Tablo 3: Traceca Üye Ülkeler ve Türkiye arasındaki İmalat Sanayi alanında Dış Ticaret oranları

		İmalat Sanayi (\$)							
		2014		2015		2016		2017	
		İHRACAT	İTHALAT	İHRACAT	İTHALAT	İHRACAT	İTHALAT	İHRACAT	İTHALAT
1	Azerbaycan	2.814.178.835	286.338.206	1.854.450.054	225.974.566	1.241.987.273	236.336.512	1.300.917.681	285.937.087
2	Bulgaristan	1.778.069.937	2.288.119.031	1.536.412.247	1.861.569.182	2.228.669.128	1.816.936.857	2.523.583.188	2.505.954.585
3	Ermenistan	0	1.460.152	0	976.260	1.122	1.383.177	12.578	2.132.569
4	Gürcistan	1.392.655.971	196.145.439	1.067.603.158	176.776.700	1.096.500.114	195.003.181	1.149.856.863	196.133.698
5	İran	3.827.368.218	1.482.552.160	3.591.503.900	1.162.443.336	4.903.048.600	1.080.061.354	3.141.176.126	1.322.796.008
6	Kazakistan	963.062.916	1.136.150.603	740.265.219	1.093.243.977	596.187.591	1.052.048.923	734.301.875	1.377.259.564
7	Kırgızistan	419.771.585	11.944.835	293.078.208	39.737.257	306.821.470	75.730.914	341.774.400	103.198.519
8	Moldova	258.582.549	40.433.315	180.522.109	21.345.687	248.334.853	21.613.702	267.990.298	35.328.703
9	Romanya	2.878.446.411	2.615.096.783	2.691.147.464	2.247.761.311	2.518.548.956	1.945.098.750	2.957.015.477	2.113.267.220
10	Tacikistan	276.585.044	142.002.760	161.874.318	169.004.767	151.169.355	137.484.255	155.316.302	153.775.651
11	Türkmenistan	2.204.226.900	330.755.626	1.831.295.633	333.508.712	1.221.102.423	247.238.801	1.015.721.765	267.023.303
12	Özbekistan	592.766.559	760.109.693	483.463.593	675.820.218	523.111.581	652.370.300	664.195.940	766.815.344
13	Ukrayna	1.495.889.863	3.030.926.982	972.902.782	2.372.043.503	1.046.937.232	1.912.511.159	1.140.464.765	1.921.174.651

(Kaynak: TÜİK)

Tablo 3'te görüldüğü gibi 2014 yılında imalat sanayi alanında en çok ihracat yapılan ülke 3,8 milyar dolar ile İran olurken, 2017 yılında da ihracatta ilk sırayı 3,1 milyar dolar ile İran almış, Romanya 2,9 milyar dolar ile ikinci sırada yer almıştır. İran'a en çok ihraç edilen ürünler; kıymetli veya yarı kıymetli taşlar ve metaller, makine, nükleer reaktör ve kazanlar, plastikler olurken, İran'dan en fazla ithal edilen ürünler; mineral yakıtlar ve mineral yağlar oluşturmaktadır. Traceca'ya üye ülkeler arasında en az ihracat ve ithalat oranına sahip ülke Ermenistan olmuştur.

Tablo 4: Traceca Üye Ülkeler ve Türkiye arasındaki Madencilik ve Taş ocakçılığı alanında Dış Ticaret oranları

		Madencilik ve Taş ocakçılığı (\$)							
		2014		2015		2016		2017	
		İHRACAT	İTHALAT	İHRACAT	İTHALAT	İHRACAT	İTHALAT	İHRACAT	İTHALAT
1	Azerbaycan	4.201.501	58,545	6.512.108	7,121	4.256.998	14,910	8.857.840	2,771
2	Bulgaristan	73.969.044	19.099.513	40.870.235	16.886.644	59.081.001	17.183.706	134.410.518	16.905.432
3	Ermenistan	0	0	0	0	0	0	0	0
4	Gürcistan	9.717.679	7.940.104	5.881.067	11.154.325	3.000.594	351,564	4.303.560	4,413
5	İran	18.134.042	8.163.083.143	20.018.802	4.760.634.761	29.675.559	3.553.501.278	76.424.843	6.053.129.966
6	Kazakistan	727,734	95,906	279,863	0	67,854	2.157.470	259,996	4,964
7	Kırgızistan	87,830	218	13,899	552	481,470	84,019	10,683	1.816.418
8	Moldova	122,944	0	102,771	0	302,656	0	281,521	2,857
9	Romanya	15.612.276	393	12.383.918	2,266	6.303.630	31,998	12.778.447	30,629
10	Tacikistan	73,917	0	46,013	0	51,763	0	106,059	0
11	Türkmenistan	3.662.615	6,439	1.240.475	1,070	749,219	508	1.122.877	950
12	Özbekistan	426,340	0	303,729	42,492	174,261	77,206	251,035	49,651
13	Ukrayna	16.707.232	375.771.840	18.025.619	165.084.734	18.679.178	120.244.642	23.311.931	184.395.984

(Kaynak: TÜİK)

Tablo 4'te görüldüğü gibi 2014 yılında maden ve taş ocakçılığı alanında en çok ihracat yapılan ülke 73 milyon dolar ile ilk sırada yer alan Bulgaristan, 2017 yılında da ihracatta 134 milyon dolar ile yine ilk sırada yer almıştır. İran 18 milyon dolar ile ihracat ve ithalat performansı açısından ikinci sırada yer almıştır. Bulgaristan'a en çok ihraç edilen ürünler; bakır cevheri ve konsantreleri, domates, bazı meyveler, çimento, bazı tekstil ve konfeksiyon ürünleri vb. olurken, en çok ithal edilen ürünler; Ağaç Mamülleri ve Orman Ürünleri, maden ve metaller, elektrik elektronik ürünleri, çimento ve seramik ürünleri grubu yer almaktadır. 2014 yılı ithalatında 8 milyar dolar ile İran, 2017 yılında 6 milyar dolara gerilese de yine ithalat performansı ile ilk sırada

yer almıştır. İran'dan en fazla ithal edilen ürünler; mineral yakıtlar ve mineral yağlar, plastikler ve mamülleri ürün grubu, bakır ve bakırdan eşyalar ürün grubu ve tekstil ve hammaddeleri ithalatı oluşturmaktadır.

Tablo 5: Traceca Üye Ülkeler ve Türkiye arasındaki Toptan ve Perakende alanında Dış Ticaret oranları

		Toptan ve Perakende Ticaret (\$)							
		2014		2015		2016		2017	
		İHRACAT	İTHALAT	İHRACAT	İTHALAT	İHRACAT	İTHALAT	İHRACAT	İTHALAT
1	Azerbaycan	1.179.726	4.306.182	519,624	1.876.054	196,496	2.965.520	112,245	12.648.676
2	Bulgaristan	69.945.337	186.868.379	37.409.557	96.467.952	33.179.032	104.579.426	25.113.377	140.555.128
3	Ermenistan	0	0	0	0	0	0	0	0
4	Gürcistan	589,938	7.491.303	732,733	3.976.824	190,873	1.634.924	175,067	5.591.487
5	İran	440,213	9.530.592	690,223	23.639.180	499,276	31.876.584	214,686	41.583.366
6	Kazakistan	14,137	8.537.102	10,967	2.209.396	70,272	7.837.275	3,146	5.095.934
7	Kırgızistan	12,626	18.060.462	5,043	11.444.752	62,256	4.763.188	1,466	10.748.130
8	Moldova	1,469	18.866.292	2,867	6.217.919	22,009	5.345.860	2,119	8.357.576
9	Romanya	2.338.942	478.828.778	2.190.201	156.245.009	1.527.995	116.433.706	3.400.480	198.914.101
10	Tacikistan	0	168,624	840	1.013.098	10,657	625,489	2,700	183,356
11	Türkmenistan	738,445	4.482.428	157,774	6.298.178	178,636	4.064.670	312,182	6.652.512
12	Özbekistan	12,967	1.442.172	19,801	409,929	28,164	567,258	9,701	1.923.725
13	Ukrayna	7.224.815	421.841.388	2.892.934	388.808.422	7.616.048	173.386.586	21.020.671	211.920.078

(Kaynak: TÜİK)

Tablo 5'te görüldüğü gibi 2014 yılında toptan ve perakende alanında en çok ihracat yapılan ülke 69 milyon dolar ile Bulgaristan, 2017 yılında da 25 milyon dolarlık ihracat performansı ile ilk sırada yer almıştır. Ukrayna 7,2 milyon dolar ile ikinci sırada yer almış, onu Romanya ve Azerbaycan takip etmiştir. İran'a en çok ihraç edilen ürünler; kıymetli veya yarı kıymetli taşlar ve metaller, makine, nükleer reaktör ve kazanlar, plastikler ve mamülleri ürün grubu, tekstil ve hammaddeleri ihracatı ve hazır giyim ve konfeksiyon ürünleri oluşturmaktadır. İran'dan en fazla ithal edilen ürünler; mineral yakıtlar ve mineral yağlar, plastikler ve mamülleri ürün grubu, bakır ve bakırdan eşyalar ürün grubu ve tekstil ve hammaddeleri ithalatı oluşturmaktadır.

Tablo 6: Traceca Üye Ülkeler ve Türkiye arasındaki ithalat ve ihracat oranları

		İhracat (Bin \$)				İthalat (Bin \$)			
		2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017
1	Azerbaycan	2.874.608	1.898.715	1.285.127	1.357.772	291.283	232.376	278.131	350.870
2	Bulgaristan	2.040.157	1.676.148	2.383.500	2.804.895	2.846.185	2.254.150	2.142.523	2.772.251
3	Ermenistan	0	0	1	13	1.465	988	1.386	2.145
4	Gürcistan	1.443.790	1.109.018	1.176.634	1.209.472	232.596	223.107	211.680	215.276
5	İran	3.886.190	3.664.228	4.966.176	3.259.995	9.833.290	6.096.242	4.699.777	7.492.170
6	Kazakistan	977.487	750.157	623.715	746.586	1.236.268	1.109.832	1.093.897	1.463.158
7	Kırgızistan	421.431	294.702	308.933	343.655	65.648	76.858	101.067	143.794
8	Moldova	286.741	201.645	262.383	284.781	246.928	216.926	147.737	180.559
9	Romanya	3.008.011	2.815.642	2.671.249	3.140.933	3.363.233	2.599.852	2.195.728	2.480.204

10	Tacikistan	277.384	162.783	151.621	156.134	160.947	203.760	162.255	197.767
11	Türkmenistan	2.231.246	1.857.964	1.241.470	1.038.687	623.326	557.356	422.492	403.553
12	Özbekistan	603.013	488.654	533.018	680.780	780.707	711.555	709.292	823.289
13	Ukrayna	1.729.294	1.121.373	1.253.155	1.341.489	4.242.612	3.448.171	2.547.636	2.817.132

Tablo 6’da görüldüğü gibi, 2017 yılı itibariyle Türkiye’nin dış ticaretinde en çok ihracat ve ithalat yapılan ülkelerin toplam ticaretteki payları incelendiğinde, en büyük orana sahip üç ülkenin ihracatta İran, Romanya ve Bulgaristan; ithalatta ise İran, Ukrayna ve Bulgaristan olduğu, bu ülkelerin toplam ticaretten yaklaşık yüzde 50’ye yakın bir pay aldığı görülmektedir.

Tablo 7: Traceca projesi üye ülkelerine ait istihdam verileri

Ülkeler	Toplam istihdam(15+yaş)		Tarım sektöründe istihdam (toplam istihdamın% 'si)		Sanayi sektöründe istihdam (toplam istihdamın% 'si)		Hizmet sektöründe istihdam (toplam istihdamın% 'si)	
	1996	2016	1996	2016	1996	2016	1996	2016
1 Türkiye	19.842.807	27.416.343	42,8	19,5	22,9	26,8	34,3	53,7
2 Azerbaycan	2.908.267	4.718.271	46,3	36,3	11,3	14,3	42,5	49,3
3 Bulgaristan	3.215.788	3.025.336	14,2	6,8	31,0	29,8	54,8	63,5
4 Ermenistan	1.184.033	1.149.897	49,6	34,1	18,1	15,8	32,4	50,1
5 Gürcistan	2.008.496	1.795.479	53,2	41,2	10,1	12,4	36,7	46,4
6 İran	14.241.294	23.788.519	23,5	18,0	31,3	31,9	45,2	50,1
7 Kazakistan	6.858.138	8.717.368	40,4	17,9	14,3	20,9	45,3	61,3
8 Kırgızistan	1.734.958	2.380.501	57,7	26,8	10,1	22,1	32,2	51,1
9 Moldova	1.240.365	1.227.619	48,4	33,7	17,8	17,1	33,8	49,2
10 Romanya	11.111.054	8.410.638	38,0	23,1	31,5	29,9	30,5	47,0
11 Tacikistan	1.681.370	3.006.566	65,2	50,7	13,9	16,6	20,9	32,7
12 Türkmenistan	1.576.689	2.475.928	19,6	8,4	45,8	45,0	34,6	46,6
13 Özbekistan	8.029.707	13.901.191	34,8	22,0	35,6	37,5	29,6	40,6
14 Ukrayna	22.447.062	18.828.136	20,1	15,0	34,5	25,0	45,4	60,0

TRACECA projesi üye ülkeleri; ulaşım sektörü, çeşitli dış yatırımlar, bölgesel kalkınma ve turizm sektörü açısından etkileme potansiyeline sahiptir (Tutar vd., 2009). Bunun yanı sıra, TRACECA’ya üye olan ülkelerin coğrafi konumlarından kaynaklanan avantajlarını kullanarak, modern altyapı ağları ile bölgesel ve ekonomik gelişme sağlanarak Avrupa-Asya-Kafkasya koridoru sayesinde sürdürülebilir bir ulaşım sağlanmaktadır.

Azerbaycan, Avrupa’dan Asya ülkelerine ulaşmada en kısa rotalardan birine sahip olup, TRACECA ulaşım koridorunun en önemli ulaştırma bağlantılarından biridir. Azerbaycan’ın diğer Kafkas ülkelerine göre sahip olduğu geniş tarımsal alanlar(%55)tarım sektöründeki istihdamına da yansımaktadır. 1996 yılında istihdamın %46, 3 ü tarımda istihdam edilirken, 2016 yılında bu oran % 36, 3’e gerilemiştir. Sanayi sektöründeki istihdam ise %11, 3’ten %14,3’e, Hizmet sektöründeki istihdam %42,5’ten % 49’3’e yükselmiştir. Sovyetler birliğinin dağılmasından sonra ekonomik ve siyasi istikrarsızlık yaşayan Azerbaycan ticari ve ekonomik nitelikli etkileri olan ulaştırma projeleri ve ticaret anlaşmaları sayesinde istihdam ve ekonomi alanında faydalar elde etmiştir. Ekonomik ve ticari ilişkiler Azerbaycan’ın özellikle enerji, bankacılık, inşaat ve emlak sektörleri alanında dış ticaret hacmini etkilemiştir (DEİK; 2013). TRACECA projesi ile özellikle ulaştırma sektöründe nitelikli işgücünün yer almasıyla birlikte belli bir istihdam artışı yaratmaktadır. Böylelikle,istihdam artışı sayesinde ekonomik, sosyal ve bölgesel gelişmeler gerçekleşmektedir. Teknik destek projeleri kapsamında yapılan demiryolu yatırımları ve limanların iyileştirilmesi ve standartlara uygun hale getirilmesi sayesinde uluslararası karayolu

taşımacılığı büyük ölçüde rahatlatmaktadır. Türkiye, 2016 yılında tarım alanındaki istihdamı %42,8'den %19,5'a gerilemiştir. Türkiye'de 15 yaş üzeri nüfusun istihdama katılma oranı 1996 yılına göre yaklaşık %42 artış göstermiştir. TRACECA Projesi'nin Türkiye'ye açısından en büyük etkisi Lojistik Köylerin kurulması anlamında olmuştur. Lojistik köyler, hem ulusal hem de uluslararası alanda taşımacılık, dağıtım, depolama, gümrükleme, ithalat, ihracat, alt yapı hizmetleri, sigorta ve bankacılık, danışmanlık ve üretim gibi entegre lojistik faaliyetlerin belirli bir alanda nitelikli personel tarafından yerine getirildiği özel merkezler olduğundan bu köylerin kurulması üye ülkeler açısından istihdam ve ekonomik gelişim sağlamıştır (Aydın ve Ögüt, 2008). Tarım alanındaki istihdam azalırken, Türkiye'nin sanayi alanındaki istihdamı %22,9'dan %26,8'e, hizmet alanındaki istihdamı 34,3'ten %53,7'e çıkmıştır. Tarım ve sanayi alanında azalan istihdam oranına rağmen 1996 yılında %45,3 olan istihdam oranını %61,3'e çıkaran ve hizmet alanında en yüksek istihdama sahip olan Bulgaristan'da İstihdam edilenlerin büyük kısmı imalat, otomobil ve motosiklet ticareti ve eğitim sektöründe çalışmaktadır. Ermenistan'da yaşanan Dağlık Karabağ sorunu ve ambargolar nedeniyle yaşanan sıkıntıların ardından 2000'li yıllarda inşaat ve hizmet sektörlerinde görülen canlanma istihdama da yansımış ve tarım ve sanayi sektöründeki istihdam azalırken, hizmet sektöründeki istihdam %50,1'e çıkmıştır. Gürcistan, yer aldığı enerji ve ulaştırma koridorları projelerinin yanı sıra bölgesel ve küresel anlamda da stratejik nitelik taşıyan işbirliği anlaşmaları imzalamıştır. Sanayi sektöründe %12,4'lük ve hizmet sektöründe %46,4'lük istihdam düzeyi ile çoğunlukla gıda, otomotiv, maden ve demir-çelik ürünleri alanında yer almaktadır (mfa.gov). İklim ve toprak çeşitliliğine sahip olan bir ülke olan İran'da tarım alanındaki istihdam yüzdesi 2016'da %18'dir, 1996 yılına göre yaklaşık %5'li bir azalma görülse de işgücünün yaklaşık dörtte birinin istihdam edilmektedir. 2016 yılında 31,9'luk sanayi istihdamı ve hizmet sektöründe %50,1'lik istihdam oranına sahiptir. Diğer ülkelerde olduğu gibi istihdam tarım alanında azalırken 2016 yılında otomobil, tekstil, inşaat malzemeleri, gıda işleme, halıcılık ve mücevherat gibi sanayi ve özellikle hizmet sektöründe artış göstermiştir (ÜİB, 2017). Kazakistan tarım potansiyeli yüksek kaynakları ile tarım alanındaki istihdamı %17,9'dur, Sanayide %20,9 ve hizmet alanındaki istihdamı ise %61,3'tür. Hem küresel alandaki gelişmeler hem de bağımsızlığı sonrasında yaptığı işbirliği ve anlaşmalar sayesinde istihdam alanında gelişmeler yaşanmıştır. Kazakistan'da iş danışmanlığı, inşaat, telekomünikasyon, tasarım, mühendislik ve hukuk alanları çalışanlar tarafından tercih edilmektedir. Kırgızistan'da hizmet sektöründeki %51,1'lik istihdam oranıyla ekonomide en büyük paya sahiptir (DEİK, 2012). Bunun yanı sıra, gıda, tekstil ve pamuk üretimi gibi alanlarda 22,1'lik sanayi istihdamı ve %26,8'lik oranıyla tarım sektörü de istihdamdaki yerini almaktadır. Moldova, Ülke ekonomisi genel anlamda tarıma dayanmakta ve 2016 yılında işgücünün %33,7'si tarım alanında istihdam edilmektedir. Özellikle meyve sebze üretimi, ayçiçek tohumu, şarap ve alkollü içkiler ile tütün üretimi ülke ekonomisinde önemli bir yer teşkil etmektedir. Sanayi sektöründe çalışan nüfus toplam işgücünün %17,1'ini oluşturmakta, genel olarak tekstil, mobilya ve kablo üretiminde çalışmaktadırlar. Moldova'nın ekonomik olarak gelişmesine en büyük engel zayıf altyapı, enerji kaynakları ve ulaşım olanaklarının henüz yeterince gelişmemiş olmasıdır. Moldova TRACECA ulaşım koridorunda yer alarak yol güvenliği, otoyol yapımı gibi projeler ile ulaşım olanakları ve lojistik ağlarını geliştirmeye çalışmaktadır (traceca.org; mfa.gov, 2018). 2007 yılında AB üyesi olan Romanya'da tarım ve sanayi sektörleri küçülmüş, hizmetler sektörünün payı ise artmıştır. Tarım alanındaki istihdam oranı 2016 yılında %23,1, sanayi alanında %29,9 ve hizmet sektöründe %47 oranındadır. Ülkedeki işgücü; gıda, gıda, tekstil, otomotiv, inşaat, enerji, ulaştırma ve turizm ve finans gibi sektörlerde istihdam edilmektedir. Tacikistan dağlık bir yapıya sahip olmasına rağmen işgücünün yarısından çoğu tarım alanında faaliyet göstermektedir. Tarım alanında istihdam edilenlerin oranı 1996 yılında %65,2 iken 2016 yılında %50,7 ile yine istihdamın yarısından fazlasını oluşturmaktadır. İstihdam edilenlerin diğer kısımları da %16,6'sı sanayi sektöründe, %32,7'si hizmet sektöründe istihdam edilmektedir. Tacikistan'ın ihracat ürünlerinin

alüminyum, pamuk ve gıda ürünleri oluşturmaktadır (DEİK, 2012).Türkmenistan topraklarının büyük çoğunluğu çöl karakterli olduğundan tarıma elverişli arazi oranı düşüktür. Buna rağmen tarımsal üretimde istihdam edilenler 2016 yılında toplam istihdamın %8,4'ünü oluşturmaktadır. Türkmenistan'da pamuk üretimi yüksektir. **Türkmenistan, petrol ve doğal gaz gibi zengin doğal kaynakları ile sanayi alanındaki istihdamın %45'ini, hizmet sektöründeki istihdamın %45'ini oluşturmaktadır. Özbekistan ekonomisi açısından önemli olan tarım sektörü toplam istihdamın %22'sini oluşturmaktadır. Ülkede önemli miktarda pamuk üretiminin yanı sıra, ipek, buğday, meyve ve sebze üretimi yapılmaktadır (DEİK, 2012). Enerji, ulaştırma ve iletişim, yapı malzemeleri gibi alanlarda sanayi sektöründe istihdam edilenler %37,5 iken hizmet sektöründe istihdam edilenler toplam istihdamın %40,6'sını oluşturmaktadır. Ukrayna, verimli topraklara ve uygun iklim koşullarına sahip, tarım alanında yüksek üretim potansiyeline sahip olmasına rağmen tarım alanındaki işgücü toplam istihdamın %15'ini oluşturmaktadır. Ukrayna'da, tahıl, şeker pancarı, patates, ayçiçeği ve soya fasulyesi üretimi tarım sektöründe üretilen başlıca ürünlerdir. Ukrayna'da enerji ve maden sektörü, çelik sanayi üretimi ve makine sanayi gibi sanayi alanında istihdam edilenler toplam istihdamın %25'ini, sağlık turizmi ve bankacılık gibi hizmet sektöründe istihdam edilenler ise %60'ını oluşturmaktadır.**

Yapılan çalışmada genel itibariyle bakıldığında üye ülkelerin 1996 yılında tarım alanında sahip oldukları istihdam oranı azalmış, yer aldıkları ulaştırma anlaşmaları ve işbirlikleri sonucunda sanayi ve hizmet sektöründeki istihdam oranları artmıştır. Traceca projesi kapsamında yapılan demiryolu çalışmaları, limanların iyileştirilmesi, yol ve kıyı güvenliği çalışmaları, lojistik merkezleri yapımı, taşıma ve nakliye ile ilgili düzenlemeler, feribot terminallerinin yapımı, sivil havacılık, karayolları bağlantılarının artırılması ve otoban yapımı gibi alanlarda tamamlanan ve devam eden projelerde nitelikli personel ihtiyacı özellikle hizmet sektöründe istihdam oranı artmıştır (traceca.org, 2018).

3. Sonuç

Modern İpek Yolu olarak anılan TRACECA projesi ulaşım ağı üzerindeki ülkeler için olduğu kadar Türkiye için de enerji kaynakları, mal ve hizmet ticareti açısından önemli gelir potansiyeli taşımaktadır. Proje kapsamında yapılacak ulaşım ağı ve altyapı çalışmaları ve bölgesel ve uluslararası işbirlikleri ile Avrupa Birliği ve diğer gelişmiş ülkelerin yatırımlarını ve özel girişimcilerin ilgisini de ülkeye çekecektir. Yapılan çalışma sonucuna göre Türkiye sosyoekonomik veriler açısından; nüfus, kişi başı gelir ve GSYH açısından 2017 yılında üye ülkeler arasında ilk sırada yer almaktadır. Türkiye'nin 2017 yılı itibariyle yüksek dış ticaret hacmine sahip ülkelerin toplam ticaretteki payları incelendiğinde, en büyük orana sahip üç ülkenin ihracatta İran, Romanya ve Bulgaristan; ithalatta ise İran, Ukrayna ve Bulgaristan olduğu, bu ülkelerin toplam ticaretten yaklaşık yüzde 50'ye yakın bir pay aldığı belirlenmiştir. Üye ülkelerin istihdam verilerine bakıldığında, toplam istihdamın %50'sinden fazlasını tarım sektöründeki istihdamıyla Tacikistan, Sanayi sektöründe %45 ile Türkmenistan ve hizmet sektöründeki istihdamı ile Bulgaristan 1996 yıllarına göre oranlar azalmış olsa da 2016 yılında ilk sırada yer almaktadırlar.

Proje kapsamında yapılacak ulaşım ile ilgili altyapı yatırımları, Türkiye'deki demiryolları ve limanların iyileştirilmesi için gerekli yatırımların gerçekleştirilmesini sağlayacaktır. Ayrıca ülkeye yapılan yatırımlar sayesinde, teknolojik iyileşme, personelin eğitimi, yeniden yapılanma ve mevcut firma kaynaklarının etkin dağıtımı sağlanarak ülkenin gelişimine katkı

sağlanabilecektir. Yapılan yatırımlar ile eski teknolojiyle çalışan işletmeler modern ekipman ve bilgi teknolojisine kavuşmuş olacaktır. Türkiye'nin TRACECA projesi haricinde rekabet ortamında var olan fırsatları en iyi şekilde değerlendirerek bu ülkelerle olan ilişkilerini ve ticari çıkarlarını gözetmesi ve girişimlerde bulunması gerekmektedir. Ayrıca, Türkiye'nin Orta Asya pazarında güçlenebilmesi için Türkiye'nin sahip olduğu jeopolitik yapının verdiği avantajı kullanarak bölgedeki pazar payını attırarak yönde uzun vadeli stratejiler geliştirilmelidir.

TRACECA ulaşım koridoru, bölgede yaşayan insanların yalnızca ekonomik ve ticari ilişkileri açısından değil sosyal ve kültürel ilişkileri üzerinde de olumlu etkileri olan bir projedir. Bölgedeki ülkeler önemli turizm kapasitesine sahip olmalarına rağmen, yollar ve ulaşım ağlarının gelişmemiş olması, kaliteli ve güvenli ulaşım hizmetlerinin sunulamaması ve sınırlardaki katı uygulamalar nedeniyle bazı üye ülkeler arasında turizm yeterince gelişmemiştir. Bu ülkelerin coğrafi konumlarından dolayı sahip oldukları stratejik önemin yanında, Türkiye gibi ülkeler arasındaki tarihi, sosyal ve kültürel bağlar, proje ile bölgedeki ulaşım ağları ve altyapı ve kalitesinin geliştirilmesi ve engellerin ortadan kaldırılması ile turizm de olumlu etkilenebilecektir. TRACECA projesi sayesinde özellikle eğitilmiş ve nitelikli işgücünün ulaştırma sektöründe yer almasıyla birlikte belli bir istihdam artışı sağlanabilecektir. Ayrıca, TRACECA projesi kapsamında değişen sürelerle yapılan birtakım projeler kamu ve özel sektör yatırımlarının yanı sıra yabancı sermaye yatırım oranlarının artmasına ve dolayısıyla istihdam oranının da artmasını sağlayabilecektir. Böylelikle ülkeler arasında taşımacılığın gelişmesinin yanı sıra istihdam artışı nedeniyle işsizlik azalacak, gelir artışı ile ekonomik ve bölgesel gelişme sağlanabilecektir.

Türkiye'nin Orta Asya ve Kafkasya ülkeleri ile ticaretini artırabilmek için; bu bölgelerde taşımacılığın önündeki engeller kaldırılmalı, tarife oranlarındaki farklılıklar düzenlenmeli, gümrük vergileri kaldırılmalı, ekonomik işbirlikleri ve ikili anlaşmalar sağlanmalı, vize sorunları, giriş ücretleri ve lojistik destek eksiklikleri giderilmeli, sektörel olarak karşılaştırılmalı üstünlüklere dayanan ortak bir politika oluşturulmalı, karşılıklı yatırımları güvence altına alan bir teşvik sistemi oluşturulmalı ve dış ticaretin önündeki engeller kaldırılmalıdır.

KAYNAKÇA

Akmeşe ve Çetin, 2009. “2008 Dünya ekonomik krizinin Türkiye ekonomisi ve Türk-Azeri ekonomik ilişkileri üzerindeki etkileri” *Journal of Azerbaijani Studies*, 12, 105-117.

Bal, G. S., Yayar, R. ve Karkacı, O. (2009). Türkiye -Türk Cumhuriyetleri Dış Ticaret İlişkilerine Genel Bir Bakış. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*. 1, 1-23.

Aydın, G.T. ve Ögüt, K.S. (2008). Lojistik Köy Nedir?. 2.Uluslararası Demiryolu Sempozyumu, TCDD., İstanbul, C 2, 1439-1448.

Azerbaycan Ülke Bülteni. (2013). Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu. (DEİK).

Ersungur, M., Kızıltan, A. ve Karabulut, K. (2007). Türkiye İle diğer Türk Cumhuriyetlerinin Ekonomik ilişkilerininanalizi. *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 35, 285-310.

Göktolga, G. Z., Karakış, E. ve Türkay, H. (2015). Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin Ekonomik Performanslarının TOPSIS Metodu ile Karşılaştırılması.International conference on eurasian economies 2015. Session 6B. Bölgesel Ekonomiler II.

Gül, E. ve Kamacı, A. (2012). Dış Ticaretin Büyüme Üzerine Etkileri: Bir Panel Veri Analizi. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 4 (3), 81-91.

Kabasakal Ö. (2001). Türkiye’nin Türk Cumhuriyetleri ile ekonomik veticari ilişkileri. *Avrasya Etüdleri* 20, Özel Sayı, Yaz.

Karaçor, Z. ve T.B. Saraç (2011). Dış ticaret ile sanayi sektörü istihdam oranı arasındaki kısa ve uzun dönem ilişkisi: Türkiye örneği (1963-2009), *Yönetim Ve Ekonomi*, 18 (2), 181-194.

Ovalı, Serap (2008). TRACECA Projesi ve Türkiye. *International Journal of Economic and Administrative Studies*, 1 (1), 151-170.

TÜİK (2009), T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu, Çeşitli Yıllar, www.tuik.gov.tr,12.07.2018.

Tutar, E., Tutar, F., Eren, M. V. (2009). Uluslararası Ulaşım Koridorunda Yeni Bir Açılım: TRACECA Projesi ve Türkiye. *Mevzuat Dergisi*, 12 (139).

Ulaştırma Bakanlığı, *Türkiye Ulaşım ve İletişim Stratejisi: Hedef 2023*, (<http://www.ubak.gov.tr>, Erişim Tarihi, 12.07.2018)

İran Ülke Raporu. (2017). Uludağ İhracatçılar Birliği

Uysal, D. (2007). Türkiye İstihdam, İşsizlik ve İstihdam Politikaları. Türkiye Ekonomisi Makroekonomik Sorunlar ve Çözüm Önerileri (Editör: Ahmet AY), Çizgi Kitabevi, Konya.

Üzümcü, A. & Akdeniz, S. (2014). Yeni İpek Yolu: TRACECA ve Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu projesi. *TİKA Avrasya Etüdler*, 45, 171- 179.

Yayla, S. ve ÇELİK, B. (2006). Gümrük Vergileri ve Uygulamalarına Genel Bakış. *Gümrük Dünyası Dergisi*, Sayı: 49.

WTO (2018), World Trade Organization, Country Profiles, <http://stat.wto.org/CountryProfile>.

Uluslararası Taşımacılık ve Lojistik Hizmet Üretenleri Derneği , <http://www.utikad.org.tr> (Erişim Tarihi, 12.07.2018)

www.mfa.gov.tr (Erişim tarihi, 28.07. 2018)